

Áдебиýатлар

1. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования. - М.: Школа "Языки русской культуры", 1997.
2. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // Освобождение от догм: история русской литературы: состояние и пути изучения / РАН, Ин-т мировой литературы им. А.М. Горького; отв. ред. Д.П. Николаев. -М.: 1997. Т. 1. -С. 33-42.
3. Маслова В.А. Лингвокультурология. -М.: «Академия», 2001. - С.208
4. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik. "Sangzor" nashriyoti, 2006.
5. Qaraqalpaq folklori 100 tomliq. -Nókis: "Ilim". 2015. T. 88-100.

РЕЗЮМЕ. Ushbu maqolada kontsept tushunchisi qoraqalpoq tilidagi «oila» kontseptiga tegishli qoraqalpoq aholisining madaniyati asosida tilda qo'llaniladigan har xil atamalar bilan solishtirib o'rganilgan. Antropotsentrik yo'nalish bo'yicha tilning asosiy omili inson ekanligini. Odamning muhitdagi o'rni, qoraqalpoq oilalarida qo'llaniladigan atamalarining xizmati ilmiy manbalargatayangan holda aniqlandi. «oila» kontseptin yanada churroq o'rganish, qoraqalpoq tilining izoh so'zlari, maqol-matallari, etnografiyalik materiallaridan ko'proq foydalanildi. Shu tariqa «oila» kontsepti bilan aloqador so'zlar to'laroq tushincha berildi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье понимание концепта, связанного с понятием «семья», в каракалпакском языке исследуется путем сравнения его с различными терминами, используемыми в языке, исходя из культуры каракалпакского населения. Согласно антропоцентрическому подходу, ясно, что главным фактором языка является человек. Место человека в окружающей среде, термины, используемые в каракалпакских семьях, определялись на основе научных источников. Более подробно изучено понятие «семья», больше использованы пояснительные слова каракалпакского языка, пословицы, этнографические материалы. Таким образом, были полностью поняты слова, связанные с понятием «семья».

SUMMARY. In this article, the understanding of the concept associated with the concept of "family" in the Karakalpak language is explored by comparing it with various terms used in the language based on the culture of the Karakalpak population. According to the anthropocentric approach, it is clear that the main factor of language is man. The place of man in the environment, the terms used in Karakalpak families, were determined on the basis of scientific sources. The concept of "family" was studied in more detail, explanatory words of the Karakalpak language, proverbs, and ethnographic materials were used more. Thus, the words associated with the concept of "family" were fully understood.

Т.ҚАЙЫПБЕРГЕНОВТЫҢ ШЫҒАРМАЛАРЫНДА АПОСИОПЕЗАНЫҢ ҚОЛЛАНЫЛҒАНЫ

Х.Е.Даўлетмуратова – үлкен оқытушы

Әжанияз атындағы Нөкіс мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: яшириш, апосиопеза, стилистик фигура, эмоционал апосиопеза, махсус апосиопеза, аудитория хурматига қаратилган айтилган апосиопеза, ўтма апосиопеза, эмфатик апосиопеза.

Ключевые слова: умолчание, апосиопеза, стилистическая фигура, эмоциональная апосиопеза, специальное апосиопеза, апосиопезис к уважающей аудиторию, транзитив апосиопеза, эмфатическая апосиопеза

Key words: hidden, aposiopesis, stylistic figure, emotional aposiopesis, special aposiopesis, audience-respecting aposiopesis, transition aposiopesis, emphatic aposiopesis.

«Жасырыў» - aposiopeza стилистикалық фигура болып оқыўшы ямаса тыңлаўшының айтылажақ ойға, пикирге дыққатын аударыў ушын гәптиң ортасында ямаса кейинде үзилиске түсип тамамланбай қалыўы болып ол гуманланыў сезимин ямаса сөйлеўшиниң даўам етиўди қәлемей итибарды тартады [1:85]. Жасырыў рус хәм дүнья илимпазлары қызығыўшылығын өзине тартқан риторикалық қурап.

"Риторикалық қурап" - бул әдебий стилистикалық термин болып, ой пикирди билдириўде тилден пайдаланыўдың хәр қандай усылын аңлатады. Бул қураптар тексте экспрессивлик, стилистикалық хәм әдебийлик жаратыўда қолланылады. Риторик техникаға мысал ретинде анафора, эпифора, антитеза хәм басқалар киреди. Олар көбинесе эффект жаратыў, дәлийллерди күшейтиў ямаса оқыўшы хәм тыңлаўшылардың итибарын тартыўда ислетиледи.

Апосиопезаны – жасырыўды рус илимпазы Е.П.Сеничкина функционал-семантикалық категория десе [4:24], проф. В.В.Виноградов предмет ямаса затлар сүйретлениўлери, ыақыя нәтийжелилиги хәм хәдийселер избе излигиниң әдебий эллиптикалық сәўлелениўи/категориясы деп түсиндиреди. Ал, «Культура русской речи» («Рус тили мәдениеті») Энциклопедиялық түсиндирме сөзликте апосиопезаны яғный оның мәнисиниң бир бөлеги сөзлер менен (аўызша емес/новербал) емес, субтексте берилгенде дүсмаллаў аркалы жеткерилип берилиўи «риторикалық көркемлеў қуралы» деп анықлама берилген» [3:72-74]. Улыўма алғанда барлық түрдеги анықлама хәм түсиндирмелер термини толық айтылмаған тамамланбағанлықты көрсетеди.

Бул мақалада, биз жасырыў сөйлеў хәм текстлик қубылыс сыпатында сөздиң семантикалық толықсызлығы ямаса белгисизлигин қастан жасырыўдан ибарат болып, сөйлеўши мағлыўматты жасырыўға ұмтылыўын, ямаса оны тиккелей жеткізип беріўди қәлемей себепли, толық емес ямаса ярым түрде билдирилиўи деп түсиниледи.

Сөйлеўдеги жасырыў хәр түрли функцияларды орынлай алады. Е.П.Сеничкина айтқанындай сөйлеўшиниң нийетине байланысly үнсизлик хабарды жасырыўға бағдарланыўы мүмкин, (белгисиз) ямаса дүсмаллаў яки жумбак болады [4:57]. Басқаша айтқанда, сөйлеў үнсизлигиниң негизги функцияларын жасырыў және мензеў деп санаўға болады. Дүсмаллаў үнсизлигиниң максети мәнили белгисизлик пенен түсиниксизликти миннетли түрде саклай отырып, мүмкин коммуникатив тәўекелликти болдырмаўға, жиберилген хабарлама ушын жуўапкершиликти алып таслаўға көмеклесетуғын мағлыўматты хабарлаў.

Инглис хәм рус илимпазлары Апосиопеза – «умолчания» стилистикалық фигура сыпатында әдебий шығармаларда қолланылыўын изертлей отырып түрли формаларын атап өткен. Рус илимпазы Е.П.Сеничкина жасырыў «умолчания» мәнисиниң семантикалық инвариантын үш өлшемли комплекс деп белгилеген хәм 1) рәсми танлаў мүмкинлиги, 2) сәйкеслендирилмеген, 3) анықланған, бирақ берилмеген деп жасырыўдың үш категориялық инвариантын парадигмалық микромайданларда конкретлестирген хәм ол 1) ис жүзинде /анық жасырыў (собственно умолчания) билемен, бирақ айтпайман, 2) дүсмал жасырыў (умолчания-намёка) - билемен, айтпайман, шамалаңыз түрине ийе [4:24].

Инглис излениўшиси Балдвин «Апосиопеза сөйлеўшиниң сөзинде күтилмегенде жүз беретугын үзилис болып, ол көбинесе аўызкеи сөйлеў түринде ушрасады. Буған күшли сезим ямаса гәпти тамамлаўды қәлемей себеп болады. Әдебий шығармалар усыланда сөйлеўдеги тәнепис, иркилиў көбинесе оның тәбийийлигин жетириў ушын диалогларда ислетиледи. Ал, жазба сөйлеўде мәлим бир стилистикалық максетлерде пайдаланылғанда шығармадағы күтилмеген «тәнепис» ямаса «break - үзилис» апосиопезаны стилистикалық график көркемлеў қуралы деп анықлама береді [5:3]. Сондай-ақ инглис тили стилистикасында апосиопеза бир қатар нокат ямаса сызықша менен белгиленеди деп пикир билдирген».

Инглис тилинде эмоционал апосиопеза, есаплы апосиопеза, аудитория хұрметине қаратылған апосиопеза, өтпели-апосиопеза хәм эмфатикалық апосиопеза түрлериниң барлығы мәлим, бул жасырыўлар өз мәнисине қарай төмендегіше берілген [5:4]:

Эмоционал апосиопеза - апосиопезаның бул түри сөйлеўшиниң эмоционаллық жағдайы менен тынлаўшы ямаса жуўап бермейтуғын қоршаған орта арасындағы келиспеўшилиқ жағдайында қолланылады яғный апосиопездың бул түри күшлі эмоцияларды жеткізйўге бағдарланған болып, бунда сөйлеўши драмалық тәсир жасай отырып, өз сезимлерин билдириўде арнайы тоқтайды. Әдетте бундай апосиопеза жазыўшы ямаса сөйлеўшиниң жасырғаны гәп ортасында ушрасады.

Арнауўлы апосиопеза - бул өткізип жиберілген ой менен оның усы ойдың мәнисин жоққа шығаратуғын қарама-қарсы күш арасындағы конфликт тийкарында көринеди. Бунда апосиопеза стратегиялық хәм есапланған түрде қолланылады. Сөйлеўши қызығыўшылықты оятыў, келеси хабардың мәнилигин атап өтиў ямаса сюжетлик шийеленисйўди пайда етиў ушын өз сөзлерин үзип жасырыўы мүмкин.

Оқыўшының нәзерине қаратылған апосиопеза – оқыўшы ямаса аудитория ушын қолайсыз ойларды жоқ етиўге яғный жасырыўға тийкарланған болып контекстке байланыслы үзилис аудиторияның сезимлерине қәлеўлерине хұрмет пенен қолланылыўы мүмкин.

Өтпели-апосиопеза - ол аудиторияның қызығыўшылығын келеси бөлімге бирден тартыў ушын гәптиң ақырғы бөлегинен идея ойларды алып тасланьў тийкарында жасалады. Бунда бир ойдан ямаса темадан екіншисине әстен өтиўде қолланыўға болады хәм сөйлеўши өтиўди үйлесимли етиў мақсетинде айырым ойларын билип турсада айтпай қалдырўы мүмкин.

Эмфатикалық апосиопеза - бул ой пикирди, идеяны үлкен және ҳақыйқатанда сыпатлай алмайтуғын етип көрсетиў ушын, яғный, әдебий тәсирлилик берйў ушын қолланылады. Бул жерде апосиопеза белгили бир идеяны аса көрсетиў, күшейтиў ямаса бөлек көрсетиў мақсетинде қолланылады. Сөйлеўши тийкарғы мақсетке, эмоцияға нәзерин аўдарыў ушын қастан өзін-өзи тоқтатып алады.

Биз бул жумыста апосиопеза – жасырыў стилистикалық фигурасының семантикалық өзгешелигин Қарақалпақ халық жазыўшысы Төлепберген Қайыпбергеновтың «Қарақалпақ қызы» шығармасы мысалларында көрип шықтық.

«Далада ойнап жүрген он бир, он еки жаслардағы қызы Жумагул үйдеги постек сабағандай сартылдыға қосыла «ағасы, өлтирдинғой, ух-х-х... Ах Жумагг.г...» деп бөлинип-бөлинип, созыла семген сеске жаны титиркенип, асығып жуўырып кирип киятыр еди...» Бул жерде ажыратып «ағасы, өлтирдинғой, ух-х-х... Ах Жумагг.г...» тексттен алынған үзиндиде иркилис белгилерден тырнақша хәм қатара үш нұқта қолланылыўы апосиопеза – жасырыўдың пунктуациялық белгиси болып, Сәнемнің шеккен азабы хәм налаларының даўамлы екенлигин көрсетеди. Сондай – ақ, бул жерде берілген «ағасы, өлтирдинғой, ух-х-х... Ах Жумагг.г...» мысалда Өтпели (Транзитив) апосиопеза дәслеп өзиниң жағдайын хабарлап кейин қызын,

Жумагулди жәрдемге шақырғаны, яғный бир темадан екінши темаға өтиўи менен қолланылған.

Арнауўлы апосиопеза: «Жүреги соғып атыр. Иншалла хеш гәп болмас, қызым...» - бул гәпте автор Сәнемнің аўыр жағдайынан хабар алыўға келген молла изи не боларын билмеседе хәм өзін хәм қызды тынышландырыўын билдириў мақсетинде арнаулы жасырыў қолланған. Кейинги мысалда «Бүгин силерди шығарып жиберип, әкең мақсетин орынлады...» автор келеси хабардың мәнилигин атап көрсетиў мақсетинде сюжетлик шийеленисйўди пайда етип Сәнемди қызы менен өз үйинен қуып изинен жас қызға үйлеў ушын режелестирген байдың хәрекетин есаплы апосиопеза менен жасырыўды макул көрген. Бул мысалда, «Жумагул бул отырғанлардың хеш қайсысын Бийбиге ылайық көрмесе де, ортадағы кисини анық күйеў екен деп пәмледі...» - автор арнаулы апосиопезаны Жумагулдың стратегиялық есап пенен қарар еткен ойын көрсетиў мақсетинде пайдаланған.

Оқыўшының нәзерине қаратылған апосиопеза: «Атаны сыйламай, жалаңбас жүриўине қара, ешкимардың!... Бул үзиндиде биз «жалаңбас жүриўине қара, ешкимардың!...» деп автор биле тура жасырыўды пайдаланғанының себеби автор китап кумардың қызығыўшылығын оятып, сюжетте қыздың кейинги хәрекетлерине қаратып белгисиз қалдырып, интрига жасағысы келеди.

Гезеклес апосиопеза: «Алғаның менен қоса ағар! - деп зорға айтты хәм қызының басынан бир сыйпап, ийт жоқ па дегендей жан-жаққа қаранып келеси үйге бурылды...» бул жерде автор Сәнем образы арқалы қызына деген тәшиўишиниң өзинин қорқынышы менен алмасқанын гезеклес-апосиопеза арқалы билдирген.

Эмфатикалық апосиопеза: «Байдың қабағы үйилген менен жыйналғанларға сыр бермеў мақсетинде күлди. - Уа-ха-ха!...» Бул гәпте автор қолайсыз жағдайда қалған байдың ашыўын хәм бийжағдайлығын сүүретлеў ушын эмфатикалық жасырыў қолланған хәм ол байдың бул халын билдирмеў ушын жалған күлкиси менен даўамланған. Кейинги мысалда «Мыналар әжелине асығады-аў! Усыннан тереңге түсип кетсе өледі ғой? Жүзиў биле ме, бул гөдеклер!...» автор Жумагул бағып жүрген баспақларына жаны ашып оларды кишкене балалардай аяп суўға шүмип кетиўинен қәуәтерленгенлигин көрсетиў ушын қолланған. «Төрдеги ғарры басына ақ белбеў орап саққа жүгиниўли. Гейде алдында жайыўлы жатырған китабына үңиледи...» Бул контекстде автор мазмунлылықты күшейтиў хәм китап оқыўшыға эмоционал тәсир ететуғын келеси хабарға нәзер аўдарыў мақсетинде баянлаў барысын арнайы тоқтатады, яғный, неке оқыўға келген молланың жас қыздың жасы үлкен ғаррыға некелеўге таярланып атырғанын көрсетеди.

Солай етип, жасырыў полифункционаллы қубыллыс болып, стилистикалық фигуралар ишинде көбирек имплицитлик түрлери менен тығыз байланыслы болып қарақалпақ тилинде жасырыўдың белгили бир системаласқан түрлери толық изертленбегенлигин есапқа алып, жоқарыда атап өткен апосиопезаның айырым түрлерине ғана тоқтап өттік.

Әдебиятлар

1. Бекберген А. Каракалпак тили стилистикасы. –Нөкис: «Қаракалпақстан». 1990.
2. Виноградов В.В. Стиль Пушкина [Электронный ресурс] // Фундаментальная электронная библиотека «Русская литература и фольклор» (ФЭБ): [Сайт]. – URL: http://feb-web.ru/feb/classics/critics/vinogradov_v/vin/vin-001-.htm (дата обращения: 25.05.2014).
3. Культура русской речи: Энциклопедический словарь справочник / под ред. Л. Ю. Иванова и др. -М.: «Флинта», 2003. – С.837.
4. Сеничкина Е. П. Семантика умолчания и средства ее выражения в русском языке. / Моск. Гос. Обл. Ун-т. - М.: 2002. – С.306.
5. Baldwin, Emma. "Aposiopesis". *Poem Analysis*, Accessed 29 October 2023. <https://poemanalysis.com/literary-device/aposiopesis/>.

РЕЗЮМЕ. Мақолада стилистик фигура сифатида маълум бўлган апопсиопеза– яшириш ҳақида сўз юритилади. Унинг кўп функционал қўлланилишини маълум бир системалашган турларга ажратишга бағишладик.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматривается и обсуждается вопрос систематизации многофункционального явления апопсиопеза – умолчание, известного как стилистическая фигура.

SUMMARY. The article explores and analyzes the systematization of the multifunctional phenomenon of aposiopesis as a stylistic figure.

HOZIRGI O‘ZBEK VA QORAQALPOQ ADABIY TILLARIDA KOMPONENT TARKIBI TURLI XIL BO‘LGAN SINONIM FRAZEMALAR

O.Xaytbayev – assistent o‘qituvchi

Ajiniyoz nomidaqi Nukus davlat pedagoqika instituti

Tayanch so‘zlar: frazema, komponent, sema, sinonim frazema, semantik komponent.

Ключевые слова: фразема, компонент, сема, синонимическая фразема, семантический компонент.

Key words: phrase, component, seme, synonymous phrase, semantic component.

Tillardagi frazeologik lug‘atlar, jumladan, prof. Sh.Rahmatullayev tuzgan “O‘zbek tilining frazeologik lug‘ati” (1992), jamoa tomonidan tuzilgan “O‘zbek tili frazeologik lug‘ati” (2022), J.Eshbaevning “Qaraqalpaq tilini qisqasha frazeologiyaliq so‘zligi” (1985), Q.Paxratdinov va Q.Bekniyazovlar tomonidan tuzilgan “Qaraqalpaq tilini frazeologizmler so‘zligi” (2018), G.Aynazarova tomonidan tuzilgan “Qaraqalpaq tilinde tenles eki komponentli frazeologizmler so‘zligi” (2023), G.Aynazarova va G.Atabaevlar tomonidan tuzilgan “Qaraqalpaq tilinde sanliqlar menen kelgen frazeologizmler so‘zligi” (2023) va boshqa manbalarning ko‘rsatishicha, sinonimiya munosabatiga kirishuvchi frazemalarning hammasining komponentlari doimo teng bo‘lamasligini ta’kidlab o‘tadi.

Nazariy adabiyotlarda bir sinonimik uyaga ko‘pi bilan to‘rt yoki besh sinonim frazema birlashishi aytiladi. Lekin ularning hammasining ham iborani tashkil qiluvchi komponentlari soni teng bo‘lmaydi. Sinonim frazemalar komponentlari ko‘pchiligida har xil bo‘ladi. Masalan, o‘zbek tilidagi *Nari yoq-beri yog‘(i)dan o‘tib ketmoq – suyak-suyagidan o‘tib ketmoq* nima kimning ruhiga chuqur ta’sir qilmoq ma’noli sinonim frazemalarning birinchisi tarkibida yetti komponent, ikkinchisida to‘rt komponent qatnashgan. Birinchi frazemaning komponentlari ravish+ot+ravish+ot+fe‘l+fe‘l qolipida, ikkinchisidiki ot+ot+ravishdosh+fe‘l qolipida tuzilgan: *Bu gap ham Lutfinisaning nari yoq-beri yog‘idan o‘tib ketibdi* (Mirmuhsin). *Majlisga qo‘ymanglar, juda og‘ir bo‘ladi, mana shu devoriy gazetasidagi ham nari yoq-beri yog‘idan o‘tib ketdi, jon do‘stim* (I.Rahim). *“Kim eding, nari borsa bitta xotin kishisan-da”,– degan ta’nalar suyak-suyagimdan o‘tib ketdi* (S.Zunnunova). Lekin *Xo‘jabekovning keyingi “nasihat”i suyak-suyagidan o‘tib ketdi* (S.Anorboyev). (O‘TFL, 179, 241).

Qoraqalpoq tilida: *bir oq penen eki qoyan atiw – bir siyrdan eki teri aliw*. Frazemalar semantikasida “Bir narsadan ikki barobar foyda ko‘rmoq, ikki ishni birdaniga bitirmoq” semalari mavjud. Birinchi frazema komponentlari son+ot+yordamchi so‘z+son+ot+fe‘l, ikkinchi a’zo son+ot+son+ot+fe‘l qolipida tuzilgan. Birinchisida olti komponent, ikkinchisida beshta komponent qatnashgan. Misollar: *Bir oq penen eki qoyandi atqaniindi kormeyseñ be?* (I.Yusupov). *Olar ozleri qanday adamlar bir siyrdan eki teri alajaq pa!* – dedi de esikke qaray umtildi (X.Seytov).

O‘z(i)ga xon o‘z(i)ga bek – o‘z(i) xon, ko‘lanka(si) maydon kim nimani xohlasa, shuni qilishga huquqli. Sinonimi: **o‘z biylig(i) o‘z(i)da kimning? o‘z(i)ga xon, o‘z(i)ga bek**

Frazema olmosh+ot+olmosh+ot qurilishli bo‘lib to‘rt komponentli sifat frazema hisoblanadi: *Xotinlar “Kimsan oqsoqolning xotinlarimiz” deb kekkayishib, o‘zlariga xon, o‘zlariga bek bo‘lib, xizmatkorlarning adabini berib, bilgan ishlarini qilib yuribdilar* (P.Tursun). *“Bir og‘iz aytib ketsangiz bo‘lmaydimi! Yo o‘zingiz xon, o‘zingiz bekmisiz?” – “Uyqungizni buzmay dedim. Vaqt ziq edi”* (S.Anorboyev). [Mashriqxo‘jayev] *o‘zlari xon,*

ko‘lankalari maydon har kuni ertalab tamanno yurish qilib tushga yaqin ishga yetib keladilar. Lekin ish stolida ko‘pincha do‘ppilari turadi. O‘zlari sekretarga “Men ketdim” degandek qarash qilib ko‘ngillari tusagan tomonga ravona bo‘ladilar (A.Muhiddin). (O‘TFL, 325, 329).

Mazkur frazemalar to‘rt komponentli bo‘lib, uning **o‘z biyligi o‘zida** sinonimi uch komponentli. Frazemaning semantik komponentida “nimani xohlasa, shuni qilishga huquqli” semalari mavjud. Komponentlari olmosh+ot+olmosh tarzida tuzilgan:

“Ana o‘sha Ahmadga ham tayinlab qo‘ysalaring: Rahimni to‘dadan chiqarib tashlamasa! Tag‘in o‘z biyligi o‘zida bo‘lib qolib, tunov kungiday bir xarxasha orttirmasin...” (H.Nazir. “So‘nmas chaqmoqlar”). (O‘TFL, 609).

Osh(i)ni oshab, yosh(i)ni yashamoq – yosh(i) bir joyga borib qoldi kim? o‘zining umrning poyoniga yetay deb qolmoq, ko‘p qismini yashab bo‘lmoq

Bu frazemaning komponentlari ot+fe‘l+ot+fe‘l qolipida tuzilgan.

Saidg‘ozi buzuq emish deb tuhmat qilishsa, ko‘pchilik ishonmasligi mumkin, chunki oshini oshab, yoshini yashab qolgan bola-chaqali odam (S.Anorboyev). *“Anorxon, qizim, – dedi kampir, – yoshimni yashab, oshimni oshab bo‘ldim. Ammo halqumimda birgina narsa tiqilib turibdi. To‘yingni ko‘rsam deyman. Bisotim yetarli. Ko‘zimning tirikligida to‘y qil, bolam”* (I.Rahim). *Yoshi bir joyga borib qolgan bo‘lsa ham, yuragida o‘ti bor* (A.Qahhor). *Murodovani yoshi bir joyga borib qolgan keksa partiya xodimi deb tasavvur qilgan edi* (I.Rahim) (O‘TFL, 89, 207).

Qoraqalpoq tilida *Ala tana arqaga, qara tana qublağa ketiw* frazemasini mavjud bo‘lib, uning semantik tarkibida “ahillik bo‘lmay, har kim har tomonga ketmoq” semalari mavjud. Tarkibi yetti komponentdan iborat. Unga lug‘atda quyidagicha izoh berilgan:

Ala tana arqaga, qara tana qublağa ketiw – pitirap ketiw, har kim har jaqqa ketiw, buliniw, toz-tozi shigiw, wayran boliw‘.

– *Endi jiynap aliw qiyin, ala tana arqaga, qara tana qublağa ulagup ketken.* (K.Mambetov. “Posqan el”).

Mazkur frazemaning *uli urimga, qizi Qirimğa ketiw* sinonimi mavjud bo‘lib, u besh komponentdan iborat:

Malunuzdi alhp, ulimiz urimga, qizimiz Qirimğa ketse, seni de aman qutqarmasa, biziñ niyetlep mal bergen qudamiz bunda ketse basqa daryalardıñ suwın ishıp, bolmaspeken bir qıyan-kesti! (Sh.Seytov. “Xalqabad”). (QTTEKFS,7).

Qoraqalpoq tilida:

Bir jeñnen qol, bir jağadan bas shıǵarıw – birew arqaw, birew eris bolıw Frazema semantikasida “Bir-birovga yordamlashmoq, ko‘maklashmoq, ahil bo‘lmoq, hamjihat bo‘lmoq” semalari mavjud. Birinchi a’zoning komponentlari son+ot+ot+son+ot+ot+fe‘l, ikkinchi a’zoning komponentlari son+ot+son+ot+fe‘l qolipida tuzilgan ravish sinonim frazema. Misollar:

*Birgelesip bas shıǵarsaq jağadan,
Bir jeñseden qol shıǵarsaq abadan.*